

STUDIUL UNUI BUCRANIU FRAGMENTAR DE BOUR (*BOS PRIMIGENIUS*) – IMPORTANȚA SA CULTICĂ ȘI SISTEMATICĂ

DE

SERGIU HAIMOVICI

Restul osos la care ne referim a fost găsit în așezarea Cucuteni A de la Trușești și anume în groapa 17, în care cei ce au executat monografia sitului au trecut în aceasta, ca inventar, doar materialele arheologice¹. În ceea ce ne privește, când am studiat resturile animaliere, am dat și de un pachet pe care era notat „groapa 17 faună”. Într-adevăr, în acesta, am depistat resturi de la animale și anume bucraniul respectiv, un astragal de taurin domestic și patru fragmente de la coarne de cerb; dintre acestea, unul este mai important, fiind reprezentat de o porțiune de prăjină a cornului, cioplită în partea inferioară, cât și în cea superioară, iar pe cioplitura inferioară este notat cu tuș: 17; piesa aparține unui individ foarte puternic, dar evident nu putem spune, în lipsa rozetei, dacă provine de la un animal doborât sau cornul a fost cules.

Bucraniul a fost probabil pus în pachet, așa cum el a putut fi scos din groapă, plin de pământ în interior, acesta fiind totodată foarte friabil. Este aproape sigur că el a fost aruncat în groapă, împreună cu celelalte resturi animaliere și, în timp, s-a umplut cu pământ, care, umezindu-se, a detunat în parte scheletul. Este posibil chiar că unele părți ale acestuia au rămas pe loc, neajungând astfel la noi. Nu s-a putut scoate pământul și a elibera craniul, căci atunci acesta s-ar fi distrus în întregime. Pentru a-l proteja, a fost fotografiat de noi și totodată s-au făcut un număr de măsurători, atâta cât a fost cu putință, el rămânând ca atare, cu golul din craniu umplut cu pământ.

Craniului îi lipsește partea sa anterioară, să-i spunem, botul, așa-numitul splanchnocraniu, care este mult mai dens și mai gros, purtând totodată și dinții superiori, decât partea posterioară, ce a fost găsită în groapă și care adăpostește creierul, fiind numit de aceea și neurocraniu, ce are partea sa superioară foarte subțire. În partea anterioară a acestui neurocraniu, pe laturi, apar niște mici cioplituri, rămase probabil de la despărțirea (departajarea) celor două părți ale craniului. Dacă craniul ar fi fost aruncat în groapă, în întregime, s-ar fi păstrat mult mai sigur, mai cu seamă splanchnocraniul. De asemenea, dacă eventual s-ar fi extras creierul, acest lucru s-ar fi executat tăind suprafața superioară a neurocraniului, care este, așa cum am arătat, în raport cu celelalte porțiuni foarte subțire și neacoperită de carne. Partea posterioară a neurocraniului, acolo unde se găsesc coarnele, și mai ales zona occipitală a piesei noastre, s-a păstrat mai bine, ea având un schelet mai dens și mai gros. Craniul aparținuse unui individ matur, întrucât sutura interparietală este de acum obliterated.

Având în vedere toate cele arătate mai sus, considerăm că piesa a reprezentat un bucraniu, care, datorită unor anumite motive, a fost aruncată în groapă ca nefuncționabil (trebuie să menționăm, de asemenea, că din coarne s-a păstrat doar axul acestora, care este osos, partea sa de deasupra – tocul cornului – ce este putrescibil dispărând cu timpul, deoarece craniul s-a păstrat în pământ).

În cele ce urmează, vom face o descriere mai amănunțită a acestei piese considerată a fi bucraniu, vom prezenta măsurătorile prelevate pe acesta, cât și unele date asemănătoare, aparținând unor alte resturi de craniu și axe cornulare din aceeași perioadă istorică, recte precucutenian, dar și unul din pleistocenul superior. De asemenea, pe fotografia noastră am trecut și un craniu aparținând unui taurin (*Bos taurus*) de sex mascul, specie domestică actuală ce are drept strămoș bourul și care este, după cum apare, mult mai mic ca talie, făcând și pe acesta măsurătorile.

¹ M. Petrescu-Dîmbovița et al., *Trușești, monografie arheologică*, Ed. Academiei Române, București, 1999, p. 200.

Prin mărime, dar și prin măsurători pe axul cornului, cât și unele ce s-au putut executa pe bucraniul arătat, suntem siguri că acesta aparține unui exemplar mascul. După cum apare și pe fotografia alăturată, doar cornul drept s-a păstrat în bună parte, cel stâng fiind retezat chiar aproape de bază. Se vede, de asemenea, o parte a liniei intercornulare, care este doar foarte ușor convexă la stânga și care, apoi, către linia mediană a craniului devine ușor concavă (s-a păstrat un fragment de os cu această concavitate), ridicându-se iar puțin, către baza cornului drept. Forma acestei linii, arată clar că suntem în fața unui craniu de *Bos primigenius* (bour) și nu de *Bison bonassus* (zimbru), la care linia sus-arătată apare mult bombată (convexă); de asemenea, lungimea, dar și masivitatea cornului, cât și indicele de aplatizare, aproape inexistent, arată același lucru.

Dăm mai jos două tabele cu măsurători, primul referitor la axe cornulare și al doilea cu privire la craniul propriu-zis:

Ax corn. (în mm)

	Trușești Corn drept	Tg. Frumos Corn drept ²	Actual (<i>Bos taurus</i>) ³ Corn drept	Pleistocen superior ⁴ Corn stâng
Diametrul mare	129	123	72	145
Diametrul mic	120	110	65	130
Circumferința la bază	360	348	185	435
Indicele de aplatizare a cornului	93,02	89,43	90,27	89,65
Lung. pe marea curbură	(435)	(430)	201	620

Craniu ca atare (în mm)

	Trușești	Actual (<i>Bos taurus</i>)	Pleistocen superior
Lungimea liniei intercorn	(280)	160	350
Înălțimea craniului	161	152	–
Lărgimea condilară	132	110	135
Lărgime <i>foramen-magnum</i>	43	36	46
Înălțimea <i>foramen-magnum</i>	65	44	67

Se pot distinge două caracteristici clare, având în vedere fotografia bucraniului, cât și măsurătorile executate pe acesta și pe celelalte.

1. Pe de o parte, piesa este reprezentată printr-un craniu fragmentar, anumit transformat, de *Bos primigenius* mascul – un taur – al acestei specii și deci faptul că nu aparține unui individ mascul de vită domestică, adică *Bos taurus*, primul fiind cu mult mai mare și mai masiv.

2. De asemenea, știind că talia bourului se micșorează ușor, în timpul scurs între pleistocenul superior și eneolitic, fenomen oarecum cunoscut de biologi, el rămâne totuși mare și masiv, în raport cu vita domestică ce-l are drept strămoș.

Este probabil că pentru a pregăti bucranii, în scop cultic, se foloseau de aceea doar craniile de *Bos primigenius* și nu de taurine domestice, cultul taurului fiind deci reprezentat prin indivizi ai speciei sălbatice, mai mare, dar și mai rară decât a celei domestice.

Din câte știm, bucranii, găsite de arheologi în săpături în decursul timpului sunt cu totul niște rarități. De altfel, se știe că statuetele zoomorfe scoase la iveală prin săpăturile din neolitic apar, evident mai puține, decât cele antropomorfe, care însă reprezintă, aproape cu totul, sexul femel uman, adică o zeitate feminină ce ar fi principiul primordial (Mama universală⁵). Între cele zoomorfe se știe că locul prim este ocupat de taurine (considerăm că nu este bine de a folosi cuvântul „bovine”, întrucât prin el se înțelege de către biologi – deci în știință – o formațiune mai generală, o familie, în care, pe lângă taurine, se găsesc și alte genuri și specii ce nu sunt specifice Europei și/sau Orientului Apropiat și Mijlociu din vechime, ele fiind aduse de om în zonele respective cu mult mai târziu). Aceste statuete, credem noi, ar reprezenta, în bună măsură și caracteristici ale sexului mascul uman (umplând golul dat de cantitatea mică de statuete umane masculine), adică scoțând în

² Material descoperit în situl Precucuteni de la Tg. Frumos, existent la Laboratorul de Morfologie animală, Universitatea Iași; Cf. de asemenea, S. Haimovici, A. Coroliuc, *The Study of the Archaeo-Zoological Material Found in the Pit n°26 of the Precucuteni III Settlement at Tg. Frumos – Baza Pătule*, în SAA, VII, Iași, 2000, p. 169–206.

³ Piesă existentă în Colecția de la Laboratorul de Morfologie animală, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași.

⁴ Piesă existentă în Colecția I. Botez de la Laboratorul de Morfologie animală, Universitatea Iași.

⁵ D. Monah, *Cap. II, Neo-eneoliticul – Religia*, în *Istoria românilor*, I, Ed. Enciclopedică, 2001, p. 175–186.

evidență, de această dată, o forță telurică. Se știe că, spre deosebire de statuetele antropomorfe feminine, în care sexul apare foarte bine circumscris, cele zoomorfe, reprezentând tauri sunt făcute foarte neglijent și grosolan, așa cum apar ele și în situl de la Trușești⁶. Uneori, însă, animalul este reprezentat doar prin coarne mari, lungi și masive, ce pleacă de pe o parte total informă, arătând astfel genul *Bos*. Menționăm că foarte rar s-a pus totuși de către noi în evidență, doar în materiale din așezarea Cucuteni B de la Mihoveni, o serie de statuete mici, în jur de 3–4 cm, ce apar foarte bine conturate și expresive, având particularitățile existente pentru specia *Bos primigenius*, unele fiind întregi, cele mai multe de sex mascul, însă unele, prin coarnele deși mari, mai gracile și câteva de sex feminin⁷.

Fotografii reprezentând partea posterioară a craniului de *Bos taurus* actual (la stânga) și bucraniu de *Bos primigenius* (la dreapta), văzute de sus.

Este cunoscut faptul că la civilizațiile vechi din Europa, Africa de Nord și Orientul Apropiat și Mijlociu, dar deja istorice, având drept ca ocupații principale agricultura și creșterea animalelor, sexul mascul al taurinelor (genul *Bos*), fie el de *Bos primigenius*, fie el de *Bos taurus*, derivat din primul, era, am putea spune, la mare cinste. Amintim astfel, pe Boul Apis din civilizația egipteană, Minotaurul, acel monstru antropofag, cu cap de taur și trup de bărbat din civilizația minoică cretană, taurul cu aripi pus de pază la palatele persane. Se știe că, mai aproape de noi, la populațiile germanice vechi ce au traversat și teritoriul României, conducătorii militari purtau pe cap coarne de taur. De altfel, țăranul român, până de curând, era strâns legat de „taurinele” sale, neputându-se descurca fără ele. Nu degeaba, Octavian Goga, mediocru politician, dar mare poet, relevă importanța lor arătând în primul vers al unei poezii: „De ce m-ai dus de lângă boi?”, care pusă pe note a dus și la o cunoscută romanță, legătura dintre acest animal cu omul de la țară și constatând cât de grea este pentru ultimul despărțirea de glia străbună. Tot din vechime, taurul și-a găsit un loc în zodiac, cu o zodie ce se găsește în cea mai frumoasă lună a anului – mai – după cum ne arată poetul german Goethe, fiind și o strălucitoare constelație pe cer.

L'ÉTUDE D'UN BUCRÂNE FRAGMENTAIRE DE L'AUROCHS (*BOS PRIMIGENIUS*) – L'IMPORTANCE CULTIQUE ET SYSTÉMATIQUE

RÉSUMÉ

Le reste osseux fut trouvé dans le site de Trușești appartenant à la culture de Cucuteni A, de l'énéolithique moldave, dans la fosse n° 17.

On a fait la description de ce matériel animalier et même des mensurations sur le crâne et le axes cornulaires, en le comparant avec des restes similaires de la culture de Précucuteni, de Pléistocène supérieur et aussi d'un taureau domestique (*Bos taurus*) actuel. Le bucrâne représentait probablement le culte du taureau assimilé avec une force tellurique.

Fig. Les figures représentent la partie postérieure du crâne de *Bos taurus* actuel (a gauche) et le bucrâne de *Bos primigenius* (a droit), vues d'en haut.

⁶ M. Petrescu-Dîmbovița et all, *op. cit.*, p. 533–536.

⁷ S. Haimovici, *Studiul arheozoologic al resturilor găsite în situl cucutenian de la Mihoveni, corelat cu figurine zoomorfe descoperite în aceeași stațiune*, în *Suceava*, XXVI–XXVI–XXVIII, 1999–2000–2001, p. 145–157.